

СТАН І ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ ЦУКРОБУРЯКОВОГО ВИРОБНИЦТВА У СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВАХ ХАРКІВЩИНИ

Брік С.В., здобувач кафедри фінансів

В недалекому минулому Україна входила до кола провідних виробників бурякового цукру, а сприятливі природнокліматичні умови створювали передумови у найближчій перспективі довести щорічні обсяги виробництва цукрових буряків до 75-80 млн т, що еквівалентно 11,5-13 млн. т цукру. Але ситуація склалася по іншому – відбулося значне скорочення посівних площ і зменшення валового збору цукрових буряків, що обумовило зниження обсягів виробництва цукру, а на солодкому сегменті продуктового ринку суттєво зросла частка продукції з імпоротної сировини.

Пошук причин кризи у вітчизняній цукробуряковій галузі обумовив дослідження тенденції її розвитку на регіональному рівні, зокрема на Харківщині. З'ясувалося, що тут протягом 1990-2011 рр. посівні площі культури у суспільному секторі скоротилися в 3,2 раза і складали на кінець періоду 34,3 тис. га, але при цьому середня урожайність була на 7,5% вищою від базової і дорівнювала 27,2 т/га. Свідченням негараздів у розвитку буряківництва на Харківщині є зниження протягом періоду питомої ваги їх посівів у структурі посівів площ у Харківській області з 6,1 до 2,4% та коливання урожайності від 10,8 т/га в 1998 р. до 30,1 т/га в 2008 р. Нажаль приріст урожайності в останні роки не компенсував зменшення посівних площ культури в області, а тому у 2011 р. її валове виробництво становило лише 812 тис. т, тобто на 71% менше ніж у 1990 р., хоча як на загальнодержавному воно знизилося на 69%. У підсумку питома вага регіону у загальнодержавному виробництві цукросировини знизилася з 6,3 до 4,7% і за цим показником у 2011 р. вона була дев'ятою з двадцяти бурякосійних областей, а на першому опинилася Вінницька область, де накопали 3013 тис. т цукрових буряків, що становило 16,1% від їх загальнодержавного обсягу виробництва.

Причиною спаду виробництва є втрата економічного інтересу товаровиробників до розвитку галузі, про що свідчить той факт, що на протязі

2005-2011 рр. виробництво у ній було чотири роки збитковим, із середнім показником (-15,0%) й лише три роки прибутковим, при середній прибутковості в ці роки 8,4%. Низька прибутковість цукробурякового виробництва знижують їх конкурентоспроможність. Нами було з'ясовано, що у 2011 р. в 63 господарствах урожайність була нижче 20 т/га, у 50 знаходилася в межах від 20 до 30 т/га і лише у 39 – перевищила 30 т/га. Простежується тісний зв'язок урожайності і прибутковості виробництва. При цьому збитковими виявилися господарства з урожайністю до 20 т/га, а ті, де урожайність перевищила цю позначку, є прибутковими і пропорційно росту урожайності культури маса прибутку від її вирощування стабільно зростає.

Для оцінки ефективності цукробурякового виробництва окрім урожайності застосовуються низку інших показників, серед яких найбільш інформативним є прибутковість виробництва. Було визначено, що в 2011 р. у 33 господарствах виробництво було збитковим, а для 119 воно принесло прибуток, при чому у 49 з них рентабельність перевищувала 50%. Парадоксальною, на перший погляд, є ситуація коли ціна реалізації у першій (збитковій) групі є вищою ніж у останній – найбільш прибутковій групі. Причиною є намагання господарств профінансувати виробництво за рахунок того мінімуму, що є у них в розпорядженні, що змушує їх спрощувати технологію вирощування, на шкоду якості продукції, що і обумовлює одночасне зниження як її ціни, так і собівартості. У підсумку її ціна в останній групі була в 2 рази, а питомі виробничі витрати – в 7 раз нижчими ніж у першій, що і зумовило зростання прибутку.

Результати попередніх досліджень вказують на наявність прямого зв'язку між ростом урожайності й інтенсивністю виробництва і оберненого – між прибутковістю та приростом виробничих витрат. З підтвердження цієї тези було досліджено вплив нарощування інтенсивності цукробурякового виробництва на показники його ефективності у 2011 р. З'ясувалося, що воно було прибутковим у господарствах з питомими витратами до 11 тис. грн/га, частка яких у загальній сукупності склала більш ніж 90%. У той же час зростання інтенсивності понад цю позначку для решти принесло збитки. Отже, на сьогодні раціональною межею

росту інтенсивності цукробурякового виробництва, яка гарантує урожайність не нижче 30 т/га, можуть вважатися питомі витрати 9-11 тис. грн/га. Порівняння значень питомих виробничих витрат у регіонах з найвищою і найнижчою урожайністю підтвердило, що у 2011 р. їх раціональний рівень, що забезпечив найвищу урожайність на Миколаївщині 51,6 т/га, Вінниччині 41,8 т/га, коливався в межах від 9 до 11 тис. грн/га. Зростання ж питомих витрат на Полтавщині відносно Миколаївщини на 2,8 тис. грн/га на призвело до зниження урожайності на 9,1 ц/га, що обумовлювалося дією закону спадаючої віддачі.

Незважаючи на низьку ефективності цукробурякового виробництва на Харківщині у окремих господарствах воно характеризувалося показниками урожайності і прибутковості набагато вищими від середніх значень. Зокрема у СТОВ "Нива" Краснокутського і ПСП "Кисівське" Коломацького районів з кожного гектару в середньому було накопано по 48-49 т коренів цукрових буряків. Ці здобутки стали можливим завдяки значним фінансовим вливанням до цукробурякової галузі. Так, якщо у господарствах з найнижчою урожайністю – ТОВ "Норма" Нововодолазького і СТОВ "Самара" Близнюківського районів питомі виробничі витрати становили 4,5-4,9 тис. грн/га, то у ПСП "Кисівське" вони були вищими в 2,4 раза, а маса прибутку, отриманого ним на кожний гектар посівів, на 14,6 тис. грн перевищувала відповідне значення у ТОВ "Норма".

Отже, слід констатувати, що за період ринкових реформ в більшості сільськогосподарських підприємств Харківської області сформувалася тенденція до зменшення площ посівів і обсягів цукробурякового виробництва в наслідок втрати економічного інтересу з боку товаровиробників до його розвитку через зниження показників його ефективності. Відродження вітчизняного цукробурякового комплексу можливо шляхом інтенсифікації галузі, але оскільки цей процес потребує значних інвестицій, окупність яких знижується внаслідок диспаритету цін, коло господарств спроможних їх здійснювати є дуже вузьким. А тому вирішення цієї проблеми напряду залежить від впровадження в життя державної програми підтримки доходів виробників цукросировини.